

A ROMÁNC MŰFAJ SZEREPE RAHMANYINOV ÉLETMŰVÉBEN

Tatai Nóra

Gál Ferenc Egyetem, Pedagógiai Kar

Absztrakt

A kutatás előzményei

Rahmanyinov életművében kiemelkedő szerepet töltött be a vokális zene, noha őt magát a zenetörténet elsősorban mint zongoravirtuózt, valamint szimfonikus zenekarra és zongorára komponált művek szerzőjét jegyzi. Családból hozott, legelső zenei élményei közé tartozott az orosz románc, de zeneszerzői karrierje is a vizsgadarabjával komponált operájával indult, melynek bemutatását maga Csajkovszkij szervezte meg. Később, már operakarmesterként, nemcsak megismerte a zenés színház világát, hanem a kor leghíresebb énekeseivel is szoros barátságot kötött. Ezek a barátságok meghatározták vokális műveit, románcainak többségét előadóművészeknek ajánlotta. Tanulmányomban megvizsgálom a románc műfaj szerepét Rahmanyinov életművén belül.

Források

A Rahmanyinov-kutatás lényegében két nyelven, oroszul és angolul érhető el, hiszen a szerző életét e két nyelvi környezetben, Oroszországban és az Egyesült Államokban töltötte. Az angol forrásokban leggyakrabban felhasznált monográfiát Sergei Bretensson és Jay Leyda állította össze, ebből részletesen és behatóan megismerhető a Rahmanyinov életrajza. Barrie Martyn összefoglaló munkája bemutatja Rahmanyinovot, mint szerzőt, zongoraművészt és karmestert, és részletességgel foglalkozik műveivel. Richard D. Sylvester 2014-ben megjelent könyvében minden egyes románcot tárgyal, bemutatja keletkezésük körülményeit. A talmányom megírásához felhasznált legfontosabb orosz szakirodalom a Zarui Apetyan által összeállított három- és kétkötetes kiadvány, az Irodalmi életmű (Lityeraturnoje Naszlegijje), ami Rahmanyinov leveleit és megjelent írásait, valamint a vele készült interjúkat tartalmazza, és a Visszaemlékezések (Voszpominanyija o Rahmanyinove). Ez utóbbi a családtagok, a kollegák, a barátok változó terjedelmű írásainak antológiája.

Eredmények

Tanulmányomban röviden bemutatom az orosz románc műfaját, keletkezésének történetét, stílusjegyeit. Vizsgálom, hogy Rahmanyinov életművén belül milyen szerepet tölt be a románc, és a szerző életeseményei közül melyek azok, amik befolyásolták vokális műveit. Idézetek és levélrészletek segítségével bemutatom mindazokat az élményeket, amelyek a szerzőt a románcok komponálásakor ihlették, így például a családi birtok, Ivanovka fontosságát is.

Kulcsszavak: románc, zeneszerző, énekes

RUSSIAN ROMANCE IN RACHMANINOFF'S OEUVRE

Nóra Tatai

Faculty of Pedagogy, Gál Ferenc University

Abstract

The background for the research

Music written for voice played a key role in Rachmaninoff's oeuvre, even though he is mostly remembered by the history of music as a virtuoso pianist and author of pieces composed for piano and symphonic orchestra. The Russian romance, popular in his family circle, was one of his earliest musical experiences, and even his career as a composer started with an opera composed for an exam whose premier was arranged by Tchaikovsky himself. Later, already in the status of an opera conductor, he not only discovered the world of musical theater, but also started close friendships with many of the most well-known singers of the time. Those friendships have defined his vocal pieces, and majority of his romances were dedicated to performing artists.

Sources

Essential sources for a research on Rachmaninoff are available in two languages – Russian and English, since the composer spent his life in those two linguistic environments in Russia and USA. The monograph most often referenced in English-language sources was put together by Sergei Bretensson and Jay Leyda. From it, one can learn Rachmaninoff's biography in rich detail. The summarizing work of Barrie Martyn portrays Rachmaninoff as a composer, a pianist and a conductor, as well as dealing with his works in detail. In his 2014 book Richard D. Sylvester, discusses every single romance and presents the circumstances around their creation. In the Russian-language literature the most important volumes were the three- and the two-volume editions of compendium put together by Zarui Apetian – Literary Heritage (*Literaturnoe nasledie*) which contains Rachmaninoff's letters and published writings;

and Reminiscences about Rachmaninoff (Vospominaniia o Rakhmaninove). The latter one is an anthology of writings of varying sizes by relatives, colleagues and friends.

Results

I briefly present the Russian romance as a genre, the history of its creation, its distinctive features. I examine the role that was fulfilled in Rachmaninoff's oeuvre by the romance, and also those among the life events of the composer that influenced his vocal works. With the help of quotes and letter excerpts, I present those experiences which inspired Rachmaninoff to compose romances, such as his time at the family's estate of Ivanovka which was so important to him.

Keywords: Russian romance, composer, voice

BEVEZETÉS

A jelen tanulmány DLA fokozatom megszerzéséhez szükséges kutatómunka eredménye, mára ez a téma ismét érdeklődésre tarthat számot, mivel a zenei élet 2023-ban dupla kerek évfordulót ünnepel, Rahmanyinov születését és halálát.

Rahmanyinov életművében kiemelkedő szerepet töltött be a vokális zene, noha őt magát a zenetörténet elsősorban mint zongoravirtuózt, valamint szimfonikus zenekarra és zongorára komponált művek szerzőjét jegyzi. Családból hozott, legelső zenei élményei közé tartozott az orosz románc, de zeneszerzői karrierje is a vizsgadarabjával komponált operájával indult, melynek bemutatását maga Csajkovszkij szervezte meg. Később, már operakarmesterként, nemcsak megismerte a zenés színház világát, hanem a kor leghíresebb énekeseivel is szoros barátságot kötött. Ezek a barátságok meghatározták vokális műveit, románcainak többségét előadóművészeknek ajánlotta. Tanulmányomban megvizsgálom a románc műfaj szerepét Rahmanyinov életművében belül.

A ROMÁNC MŰFAJA AZ OROSZ ZENÉBEN

Szergej Rahmanyinov számára az orosz románc az egyik első meghatározó zenei élmény volt.¹ Jómódú családba született, édesanyja kedvtelésből gyakran zongorázott otthon, tőle kapta első zongoraleckéit. Nővérei svájci nevelőnője elmeséléséből ismert az a történet, hogy a kis Szergej titokban megkérte őt, hadd kísérje zongorán az énekét. A nevelőnő legnagyobb meglepetésére a kisfiú hibátlanul eljátszotta a kíséretet. A család, miután a nevelőnő szavát megszegve beszámolt nekik az esetről, úgy döntött, hogy a Szentpétervári Konzervatóriumban végzett Anna Ornatszkaját kéri fel a kisfiú tanítására.² Rahmanyinov nővére, Jelena is tehetséges zenész volt, énekesnek tanult. Előfordult, hogy öccse kísérte zongorán, Csajkovszkij románcait különösen nagy él-

---

1 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 3.

2 I.h.

vezettel játszották együtt.³ Csajkovszkij románcainak stílusa Rahmanyinovra később, zeneszerzői munkássága kezdetén is jelentős hatással volt.⁴

Más európai népek műdalaihoz (Lied, art song, chanson, canzone) hasonlóan az orosz dal és románc műfajának gyökereit is a népi hagyományból eredeztetik.⁵ A 18. század végére Oroszországban, a városokban és az arisztokrácia vidéki birtokain, elterjedt az úgynevezett *knyizsnaja pesznja*, ami legpontosabban leírt dalnak fordítható. A zeneileg képzett műkedvelők társasági használatra szánt kiadványokban gyűjtötték a népszerű dallamokat – világi és egyházi énekeket, később műzenét is –, amiket egy vagy két szólamban, egyszerű basszus kísérettel közöltek.⁶ Az egyik legfontosabb forrás Nyikolaj Lvov és Ivan Pracs 1790-es kötete, az *Orosz népdalok kottás gyűjteménye*.⁷ Ebben a tudományos igénnyel összeállított munkában egyszerű, a gyűjtők által megharmonizált dallamok találhatóak.⁸ A népdalgyűjtemény népszerűsége sok követőre talált, az 1800-as évek közepére számos olyan publikáció jelent meg, aminek ez a munka volt az alapja. Az újabb kötetekben a népdalok mellett műdalok is előfordultak, amiket *rosszizskaja pesznyának*, *russzkaja pesznyának*, azaz orosz dalnak, vagy később, a 19. századtól orosz románcnak neveztek.⁹ Az orosz népdal, műdal és a románc műfaji elkülönülésében fontos szerepet játszott a tudományos igényű népdalgyűjtés, aminek a legfontosabb példája Balakirev 1866-ban megjelent gyűjteménye.¹⁰ Ennek is köszönhető, hogy az orosz románc elnevezés Glinka, Csajkovszkij, Rimszkij-Korszakov művészetében már nem keveredik a népi eredetű orosz dallal, hanem jelentésében megszilárdult, mint „érzékeny-érzelmes stílusú orosz hangszerkíséretes szólódal.”¹¹

Az első románcok

Rahmanyinov összesen 85 művet komponált ebben a műfajban, amiből 71-et felvett opuszai közé, és meg is jelentetett.¹² Első románcait még a moszkvai konzervatóriumi tanulmányai idején írta, 1890 és 1893 között. A legjobbnak ítélt hatot op. 4 jegyzékszám alatt jelentette meg, operájával, az *Aljeko*-val és két cselló darabbal (op. 2) egy időben, 1893-ban.¹³ A művek kiadását konzervatóriumi zongoratanára,

3 I.m., 6.

4 Sylvester, R. D.: *Rachmaninoff's Complete Songs. A Companion with Texts and Translations*. Bloomington: Indiana University Press, 2014, 7.

5 Papp, M.: „Orosz népdal – dal – románc.” *Magyar Zene* 44/1 (2006. február) 5-30.1.

6 I.m., 6-7.

7 Lvov, Ny. A. – Pracs, I.: *Szobranyie narodnih russzkij peszen sz ih goloszami*. Moszkva: Goszudarsztvennij Muzikalnij Izdatyelsztvo, 1790.

8 Papp, M.: „Orosz népdal – dal – románc.” *Magyar Zene* 44/1 (2006. február) 5-30. 10-11.

9 Papp, M.: „Orosz népdal – dal – románc.” *Magyar Zene* 44/1 (2006. február) 5-30., 14.

10 I.m., 20.

11 I.m., 15.

12 Cunningham, R. E. Jr.: *Sergei Rachmaninoff. A Bio-Bibliography*. Westport CT: Greenwood Press, 2001. 21-50.

13 I.m., 21-22.

Nyikolaj Zverev támogatta. Zverev értesült róla, hogy Gutheil – a neves kiadóvállalat tulajdonosa – érdeklődik a nagy sikerű, vizsgadarabként készült *Aljeko* iránt, ezért megszervezte, hogy Csajkovszkij meghallgassa Rahmanyinov operáját, és tanácsot adjon a fiatal szerzőnek a kiadással kapcsolatban.¹⁴ Rahmanyinov két új pártfogóra talált: Gutheil lett a kiadója szinte minden darabjának, amit 1917 előtt komponált, Csajkovszkij pedig tervbe vette, hogy az *Aljekót* a Bolsoj Színházban adják elő, saját operájával, a *Jolantával* együtt.¹⁵

Talán az előbbieket miatt sem véletlen, hogy Rahmanyinov korai románcain – ahogy az *Aljekón* is – erősen érződik Csajkovszkij hatása. A verseket olyan költőktől választotta, akiknek a költeményeit Csajkovszkij is gyakran megzenésítette. A zongoraszólam a hat dalból álló op. 4 románcainak többségében nem kifejezetten invenziós, leginkább az énekszólamban dallamának harmóniai alátámasztását szolgálja, és kifejezetten gyakori a Csajkovszkij románcaira is jellemző háromnyolcados csoportokból vagy triolákból építkező akkordikus kíséret. Az op. 4 no. 4 népzenei ihletésű, mely a szerzőre egyáltalán nem jellemző, és így a 1893-ban keletkezett *Poljubila ja na pecsal szvoju* – Beleszerettem, bánatomra kezdetű románcsal együtt egyedülálló Rahmanyinov vokális életművében. Rahmanyinov későbbi románcaiban a zongoraszólam már egyenrangú, önálló karakterű – sőt, hangulatfestő szerepe miatt néhol előtérbe is kerül az énekhanggal szemben.¹⁶ Ezeknek a nagyobb formátumú, kiforrott románcoknak szinte megelőlegezése is ez a negyedik dal, a *Nye poj kraszavica* (Ne énekelj, szép lány), ami a sorozat máig is talán leggyakrabban játszott darabja.¹⁷ A szöveg – Puskin verse – a szép grúz lány énekére előhívott fájdalmas emlékek megéléséről szól. A zongoraszólam ehhez mintegy jelenetbeli szereplőként társul, bevezetője keleties, hullámszólam áradó dallamával a grúz lány énekét festi le. Ez a motívum később az énekszólammal egyszerre, önálló dallamként is megjelenik, a felidézett emlékek és érzelmek témájaként.¹⁸ A zongora- és énekszólamban párbeszéde más, későbbi opuszokban is gyakori.

Az op. 4 sorozat másik kiemelkedően népszerű darabja, a *V molcsanyi nocsi tajnoj* (A titokzatos éji csendben) Vera Szkalonnak ajánlva, a szerző személyes érzelmeibe enged betekinteni.¹⁹ A Rahmanyinov és Szkalon családok 1890 nyarán látogatást tettek Ivanovkán, Alekszander Szatyin birtokán (akinek felesége, Varvara Szatyina Rahmanyinov édesapjának volt a testvére); a látogatás alatt a két fiatal – Vera és Szer-

14 A. Gutheil kiadó, Moszkva, Karl Alekszandrovics Gutheil

15 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956, 46, 53.

16 Weiler, S.: „From Russia with Love, Part 3.” *Journal of Singing*; 71/3 (2015. január/február): 365-369. 367.

17 I.m., 41.

18 Taruskin, R.: „Entoiling the Falconet”: Russian Musical Orientalism in Context.” *Cambridge Opera Journal* 4/3 (1992. november): 253-280. 259-261.

19 Sylvestre, R. D.: *Rachmaninoff's Complete Songs. A Companion with Texts and Translations*. Bloomington: Indiana University Press, 2014, 37.

gej – gyengéd érzelmeket tápláltak egymás iránt.²⁰ Tényleges kapcsolat nem bontakozott ki, de a dal keserű hangulata, az elmúlt szerelem emlékét felidéző sorai, különösen az ajánlással együtt, arról árulkodnak, hogy Rahmanyinov számára meghatározó élmény volt a találkozás. Egy interjúban így nyilatkozik a szerzői inspirációról: „Igen nehéz megállapítani, mi inspirál a komponálásban. Rengeteg tényező működik együtt a kreatív munka során. A szerelem kétségkívül az inspiráció kiapadhatatlan forrása. A szerelem úgy inspirál, mint semmi más.”²¹

Az ajánlás Rahmanyinov románcaiban később is meghatározó szerepet játszik. Rahmanyinov számos románcot ajánlott családtagjainak, barátainak, pártfogóinak, vagy a család közeli barátainak.²² A korai románcoknál különösen jellemző, hogy az ajánlások zöme kedves, közeli ismerősöknek szól, például a három Szkalon nővérnek, akikkel nyarait együtt töltötte, első zongoratanárának, vagy kiadója, Karl Gutheil feleségének. Az 1896-ig komponált románcoknak (op. 4, 8 és 14) csak elenyésző hányadát dedikálta énekeselemek, előadóknak, az ezután keletkezett műveknek viszont a döntő többségét.²³

SALJAPIN ÉS RAHMANYINOV

1897-ben – az I. szimfónia bukása miatt – jelentős változás következett be Rahmanyinov életében. A sikertelenség mélységesen letörte a fiatal szerzőt, olyannyira, hogy a következő három évben nem is komponált új művet.²⁴ Eddig az alkalmi koncertezés és a zongoraleckékért kapott pénzek csak kiegészítő jövedelemnek számítottak a kiadott műveiből befolyt bevételek mellett, most azonban kizárólag ezekre a forrásokra tudott támaszkodni, így anyagilag nehéz helyzetbe került.²⁵ Ezért örömmel fogadta el Szavva Mamontov felkérését, hogy új társulatánál karmesterként dolgozzon. Sógornőjének, Szofja Szatyinának így számolt be erről az időszakról: „Igazán elkéseredett küzdelem volt ez két-három évig, amikor egy különleges ajánlat talált meg egy kifejezetten váratlan forrásból. Egy dúsgazdag moszkvai, aki a vagyonát vasúti mágnásként szerezte, úgy döntött, privát operatársulatot szervez. Ez volt Szavva Mamontov. Ő ajánlotta fel nekem a másodkarmesteri állást az új társulatánál, amit én természetesen rögtön elfogadtam. [...] Mamontov elmondta, hogy szerződtetett egy végtelenül tehetséges fiatal énekest, akivel minden bizonnyal én is szívesen fogok

20 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 25-26.

21 Roy, B. K.: „Rachmaninoff is Reminiscent.” *The Musical Observer* 26/5 (1927. május): 16.

22 Apetyan, Z. A. (szerk): *Vospominanyija o Rahmanyinove* II. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 448-535.

23 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 405-416.

24 Cunningham, R. E. Jr.: *Sergei Rachmaninoff. A Bio-Bibliography*. (Westport CT: Greenwood Press, 2001). 27.

25 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 76.

együtt dolgozni. A fiatal énekes dicsérete nem bizonyult túlzónak, mert a neve Fjodor Saljapin volt.”²⁶

Az opera-karmesteri munka új perspektívákat nyitott meg Rahmanyinov előtt. Igaz, hogy diplomamunkájának operát írt – így nem volt számára idegen az énekhangra való komponálás –, de az *Aljeko* megírása során még nem volt semmilyen színházi tapasztalata. A Mamontov-féle társulatnál behatóan, és új nézőpontból ismerte meg az énekesekkel való közös munkát. Az itt eltöltött idő alatt szoros barátságot kötött a vele egyidős fiatal basszussal, Fjodor Saljapinnal.²⁷ 1898 nyarán, a színházi évad szünetében a társulat egyik tagjának nyaralójában Saljapinnal együtt készültek a *Borisz Godunov* következő évadbeli előadására. Rahmanyinov azt tanácsolta Saljapinnak, hogy az egész operát tanulja meg, a női- és férfiszerepeket is, és emellett zeneelméletre tanította; a karakter megformálásán is sokat dolgoztak együtt.²⁸

Operai munkájuk Rahmanyinovot arra is ösztönözte, hogy dalokat, románcokat komponáljon Saljapin hangjára és alkatára. A neki írott románcok karakterét az ő előadásmódjához igazította, merített azokból az élményekből, amikor Saljapint a színpadon dirigálta. Kiemelt jelentőséget tulajdonított a Saljapinnak dedikált románcok közül a *Szogyba* (Sors) című, *Beethoven V. szimfóniája után* alcímű műnek. Ez a leghosszabb műve e műfajban, „drámai monológ, ami megköveteli mind a vokális mind a színészi képességek legmagasabb fokát”.²⁹

Az Alekszej Apuhtyin azonos című balladájára írt dalban még a címadó vers alcímét is átvette Rahmanyinov, ráerősítve arra is, hogy Beethoven szimfóniája nyitó zenei figurája a sors kopogását szimbolizálja.³⁰ Ez a beethoveni négy hangból álló mottó a versben megszemélyesített „Sors” motívumává válik a románcban. A zenei anyagban a sors visszatérő kopogásai közt epizódként jelenik meg a szegény ember, a mulatózó gazdagok és az ifjú szerelmes képe. Ezek a különböző karakterű részek teret nyitnak az előadó énekes színpadi képességeinek kibontakoztatására. Bár Rahmanyinov 1902-ben, az op. 21 románcai között adta ki a *Szogybát*, több okból is feltételezhető, hogy különálló előadási darabnak szánta. Erre utal az is, hogy a többi románctól külön, korábban komponálta, valamint az is, hogy a románc fontos, az életműben kiemelt jelentőségét az előadási körülményei is alátámasztják.³¹ Rahmanyinov az 1898/99-es színházi évadban nem vállalta tovább karmesteri állását a magán opera-társulatnál.³² Újra komponálni szeretett volna, de a rengeteg színházi munka megakadályozta ab-

26 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 76.

27 I.m., 79.

28 Groseva, A. J. (szerk): *Fjodor Ivanovics Saljapin*. Moszkva: Iszkuszto, 1960. 131-132.

29 Martyn, B.: *Rachmaninoff: Composer, Pianist, Conductor*. New York: Ashgate Publishing, 1990., 122.

30 Apetyan, Z. A. (szerk): *Vospominanyija o Rahmanyinove* I. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 337.

31 I.h.

32 I.m., 299.

ban, hogy elmélyüljön saját darabjai megírásában. A Mamontov-féle színháztól elszakadt ugyan, de Saljapinnal való közös munkájától nem. Továbbra is koncerteztek együtt, és Rahmanyinov segített Saljapinnak felkészülni új szerepeire is.³³ A két művész 1900 januárjában meghívást kapott Lev Tolsztojtól, hogy látogassák meg moszkvai rezidenciáján.³⁴ A meghívás nem csak baráti látogatásra szólt, ilyen alkalmakkor bevett szokás volt, hogy a fiatal tehetségek bemutatják a híres írónak művészetüket. Erre a különleges alkalomra Rahmanyinov *Szogyba* című románcát választották.³⁵ Azonban az előadás nem talált értő fülekre. Rahmanyinovot, aki istenítette Tolsztojt, elkéséřítette a szenvtelen, negatív fogadtatás. Kedélybetegsége tovább súlyosbodott, ezért rokonai, a Szatyin család ajánlására elkezdett Dr. Nyikolaj Dahlhoz terápiára járni. Ennek a válságos időszaknak a végén született meg a II. zongoraversenye, amit gyógyulásáért hálából a doktornak ajánlott.³⁶

A *Szogyba* után Rahmanyinov még négy románcot ajánlott Saljapinnak, mind a négyet az op. 34-es sorozatból.³⁷ Ezek a románcok is a *Szogybához* hasonló stílusjegyeket mutatnak, énekszólamuk többnyire recitativo-szerű, csak elvétve hallható bennük a Rahmanyinov románcaira egyébként oly jellemző áradó dallamosság. Ezek a megzenésített versek a költő társadalomban betöltött szerepével és feladatával foglalkoznak. A Saljapinnak ajánlott románcokat az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. Saljapinnak ajánlott románcok.

jegyzékszám	műcím	keletkezés	költő
op. 21 no. 1	<i>Szogyba</i> (Sors)	1900	Alekszej Apuhtyin
op. 34 no. 2	<i>V duse u kazsdovo iz nasz</i> (Mindannyiunk lelkében)	1912	Apollon Korinfszkij
op. 34 no. 6	<i>Voszkesenyie Lazarja</i> (Lázár feltámadása)	1912	Alekszej Homjakov
op. 34 no. 9	<i>Ti znal jevo</i> (Ismerted őt)	1912	Fjodor Tyutcsev
op. 34 no. 11	<i>Obrocsnyik</i> (Úrbéres)	1912	Afanaszij Fet

Forrás: Saját szerkesztés.

33 Apetyan, Z. A. (szerk): *Voszpominanyija o Rahmanyinove* I. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 367.

34 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 88.

35 Swan A. – Swan, K.: „Rachmaninoff: Personal Reminiscences – Part II” *The Musical Quarterly* 30/2 (1944. április): 185.

36 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 89-90.

37 Sylvester, R. D.: *Rachmaninoff's Complete Songs. A Companion with Texts and Translations*. Bloomington: Indiana University Press, 2014., 208.

A sorozat másik öt darabját Szobinovnak, a Bolsoj Színház tenorjának ajánlotta, kettőt pedig két szopránnak, Felia Litvinnek, akinek távoli rokona volt, és Antonyina Nyezsdanovának, akivel színházi évei alatt dolgozott együtt.³⁸ Ezek a románcok a Saljapinnak írottaknál dallamosabbak, líraiabbak, és zongoraszólamuk különösen kidolgozott. Főleg a *Burja* (Vihar), *Arion* és *Disszonansz* (Disszonancia) című románcok követelnek meg magas fokú technikai felkészültséget a zongoraművésztől. Ezekben a románcokban a zongoraszólam igényessége Rahmanyinov szóló zongoraműveihez hasonló.³⁹

OROSZ ZENEBARÁTOK TÁRSASÁGÁNAK SZEREPE RAHMANYINOV MUNKÁSSÁGÁBAN

Az 1905-ben kiadott tizenöt románcból álló op. 26-os sorozat ajánlása eltér a korábbi tendenciától: a teljes opuszt a Kerzin házaspárnak ajánlotta a szerző.⁴⁰ A zeneileg igen művelt és tehetős Marija és Arkagyij Kerzin alapította a moszkvai Orosz Zenebarátok Társaságát (*Kruzsok Ljubityelej Russzkoj Muziki v Moszkve*). Ez a műkedvelő társaság kezdetben polgári szalonokban szervezett koncerteket, később, a közönség érdeklődésének növekedésével pedig már a legprominensebb koncerthelyszíneken, olyan zeneszerzők műveit felvonultatva, mint Rimszkij-Korszakov, Glazunov, Kjuj, Tanyejev és Rahmanyinov.⁴¹ A Kerzin házaspár koncertsorozata 1896-ban kezdődött, Rahmanyinovval pedig 1903-ban ismerkedtek meg személyesen, mikor Marija Szemjonova Kerzina meginvitálta a fiatal szerzőt egy koncertjükre.⁴² Rahmanyinov ekkor már hallhatott ezekről a sikeres koncertekről, hiszen a fellépő művészek közt volt például barátja, Szobinov, és más énekes kollégái is a Mamontov-féle magántársulatból.⁴³ Kevés zongoratanítványának egyike, Jelena Zsukovszkaja – régi családi barátok is voltak, fiatal korukban sokat nyaraltak is együtt – a Moszkvai Konzervatórium hallgatójaként osztálytársaival duetteket is előadott az Orosz Zenebarátok Társaságának koncertjein. Nem kizárt, hogy ez közrejátszik abban, hogy Rahmanyinov egyetlen románc-duettje is ebben a sorozatban szerepel.⁴⁴ 1905-re Rahmanyinov a koncertek rendszeres fellépője lett, az 1904/5-ös szezonban például Rahmanyinov segítségével és szervezésével bevezették, hogy két bérletet hirdetnek meg, amiből az egyik szimfoni-

38 I.m., 218, 228.

39 Belaiev, V – Pring, S. W.: „Sergei Rakhmaninov”. *The Musical Quarterly* 13/3 (1927, július): 359-376. 373.

40 Apetyan, Z. A. (szerk): *Vospominanyija o Rahmanyinove* I. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 38.

41 Neff, L.: „Kerzina, Mariya Semyonovna.” In: Stanely Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Second edition. 13.kötet. London: Macmillan Publisher Limited, 2001. 502.

42 Apetyan, Z. A. (szerk): *Vospominanyija o Rahmanyinove* II. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 350.

43 I.m., 349-350.

44 I.m., 347.

kus koncertek sorozata. A szimfonikus bérletnek is nagy sikere lett, annak ellenére, hogy elindításakor sokan nem jósoltak ennek a sorozatnak nagy jövőt.⁴⁵ A következő szezonban Rahmanyinov nem tudott részt venni a koncerteken, ezért műveit, a román-cokat ajánlotta előadásra.⁴⁶ Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy amellet, hogy Rahmanyinov közeli barátságot szőtt a Kerzin házaspárral, a társaság koncertjein való részvétele kiegészítő jövedelemként anyagi biztonságot is nyújtott számára.⁴⁷

1906-ban írott levelében így írt az op. 26 románcairól: „úgy döntöttem, az egész augusztust jelentéktelen dolgokra áldozom fel, és dolgozom rajtuk, függetlenül attól, mennyire értékesek”.⁴⁸ Más leveleiben is hivatkozott a románcok írására, úgy is, mint gyors pénzkereseti forrásra, 1902-ben például – azon a tavaszon, amikor megnősült – Natalja Szkalonnak arról írt, hogy még komponálnia kell legalább 12 románcot (op. 21), hogy nászútra mehessenek feleségével.⁴⁹ Ezek a források értelmezhetők úgy, hogy románcait nem tartotta túl nagy becsben, de úgy is, hogy románcot viszonylag gyorsan, és különösebb nehézségek nélkül tudott komponálni megélhetési forrásként is.

A VIDÉKI MAGÁNY

Rahmanyinov életében és zeneszerzői tevékenységében fontos szerepet töltött be a családi birtok, Ivanovka. A Moszkvától délkeleti irányban mintegy ötszáz kilométerre, a Tambovi körzetben fekvő birtokot Rahmanyinov 1890 és 1917 között minden évben többször is meglátogatta, 1911-től pedig már mint tulajdonosa foglalkozott a rendben tartásával.⁵⁰ Számos kompozícióján dolgozott ebben a természeti és családi idillben, amiről így nyilatkozott: „Ivanovka jelentette azt a környezetbeli megnyugvást, ami a komoly munkához elengedhetetlen – nekem, legalábbis.”⁵¹ Ehhez a birtokhoz köthető, mert részben vagy egészében itt komponálta az I. és II. szimfóniáját, *A szikla* és *A holtak szigete* szimfonikus műveit, a *Fukar lovag* és a *Francesca da Rimini* című operáit, *A harangokat*, zongoraversenyeit, zongoraműveit és mintegy 49 románcot.⁵² Ez a visszavonulás, az elcsendesedés korán igényévé vált. Már a legelső zeneszerzői tevékenység Rahmanyinov életében a világtól való elvonulás élményéhez kötődik. 1886-ban, amikor Rahmanyinov Moszkvában Nyikolaj Zverev zongoratanítványa

45 I.m., 351.

46 I.m., 352.

47 Apetyan, Z. A. (szerk): Szergej Rahmanyinov. *Lityeraturnoje naszlegyjije*. I. kötet. Moszkva: Vseszozjujnoje Izdatyelsztvo, 1978., 374.

48 Apetyan, Z. A. (szerk): Szergej Rahmanyinov. *Lityeraturnoje naszlegyjije*. I. kötet. Moszkva: Vseszozjujnoje Izdatyelsztvo, 1978., 397-398.

49 I.m., 314-315.

50 Sylvester, R. D.: *Rachmaninoff's Complete Songs. A Companion with Texts and Translations*. Bloomington: Indiana University Press, 2014., 183.

51 Bertensson, S. – Leyda, J.: *Sergei Rachmaninoff: A Lifetime in Music*. New York: New York University Press, 1956., 25.

52 Apetyan, Z. A. (szerk): *Voszpominanyija o Rahmanyinove* I. kötet. Moszkva: Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo, 1961., 480-485.

volt, a mester elvitte három „bentlakásos” növendékét a milliomos Tokmakov krími birtokára, egy nyári intenzív zeneelméleti és zongora kurzusra. Az egyik tanítvány, Preszman visszaemlékezéséből derül ki, hogy ezalatt a nyári vakáció alatt kezdett el először komponálni Rahmanyinov.⁵³ A vidéki magány élményét 1917 – Oroszországból való elköltözése, tehát Ivanovka elvesztése – után is megpróbálta újrateremteni. 1931-ben Svájcban a Luzerni-tó partján vásárolt egy villát, amit Senarnak nevezett el (betűszó saját és felesége nevéből). Így ír Senarból: „...és sokat dolgozom. Csend van, nem zavar senki.”⁵⁴

ZÁRÓ GONDOLATOK

Magát a románc szót Rahmanyinov zeneszerzői pályája kezdetén nem kizárólag a zongorás-énekes kamarazene megjelölésére használta. A 2. táblázatban felsorolom azokat a műveket, amelyeknek címében megtalálható a románc szó. Ezek döntő többségben zongora- vagy kamaradarabok, az egyetlen vokális mű köztük az *Aljeko* című opera 12. betétszáma, a *Romanc Molodovo Cigana* (A fiatal cigány románca).

2. táblázat. Románc című művek listája.

jegyzék-szám	mű címe	keletkezés	ajánlás
-	Románc hegedűre és zongorára	1885?	-
-	Négy zongoradarab, 1. tétel	1887	-
-	I. vonósnégyes (befejezetlen) 1. tétel	1889?	-
-	Románc csellóra és zongorára	1890	Vera Dmitrijevna Szkalon
-	Két darab zongorára, hat kézre, 2. tétel	1891	-
-	<i>Aljeko</i> , 12. <i>Romanc Molodovo Cigana</i>	1892	-
op. 6	Két darab hegedűre és zongorára, 1. tétel	1893	Julij Eduardovics Konyusz

53 I.m., 168.

54 Apetyan, Z. A. (szerk): Szergej Rahmanyinov. *Lityeraturnoje naszlegiyje*. II. kötet. Moszkva: Vseszojuznoje Izdatyelsztvo, 1980., 310.

-	Románc, zongora négykezes	1894?	-
op. 10	Szalon darabok zongorára 6. tétel	1894	Pavel Avgusztovics Pabszt
op. 11	Hat négykezes zongoradarab 5. tétel	1894	-
op. 17	II. szvit két zongorára 3. tétel	1901	Alekszandr Boriszovics Goldenvejzer

Forrás: Saját szerkesztés.

Ezen kívül két eredetileg ének-zongorára írott románcát átdolgozta szóló zongorára, ezzel kiemelt szerepet tulajdonítva nekik: az op. 21 no. 5-öt (*Szireny – Orgona*) 1914 körül, és az op. 38 no. 3-mat (*Margaritki – Százsorszépek*) 1924-ben. A *Margaritki* ajánlása Nyina Kosaicnek szól, a *Szirenyé* pedig A. Ny. Sztrekalovának.

Miután Rahmanyinov 1917-ben végleg elhagyta Oroszországot, alkotói tevékenysége gyökeresen megváltozott, energiáinak nagy részét felemésztette a folyamatos koncertezés.⁵⁵ Az emigráció műjegyzéke mindössze hat kompozícióval bővült. 1931-től, a Senar-villában újra megteremtődött számára a komponáláshoz szükséges milió, az a csend, nyugalom és természeti környezet, ami nélkül nehezen alkotott. A hatból négy művét ebben az időszakban írta (*Variáció egy Corelli témára – 1931, Rapszódia egy Paganini témára – 1934, III. szimfónia – 1936, Három szimfonikus tánc – 1940*).⁵⁶

Románcot Rahmanyinov az emigráció után nem írt többet, vokális műfajban egyetlen műve a zenekarra és kórusra komponált op. 41-es *Három orosz népdal* (1926).⁵⁷ Valószínű, hogy megterhelő koncertkörútjai mellett kizárólag nagyobb lélegzetű kompozíciókra tudott időt szakítani, és az is elképzelhető, hogy orosz földtől távol a románc írása elképzelhetetlennek, feleslegesnek tűnt.

Kapcsolattartó szerző:

Tatai Nóra
Gál Ferenc Egyetem
Pedagógiai Kar
5540 Szarvas
Szabadság út 4.
nora.tatai@gmail.com

Corresponding author:

Nóra Tatai
Faculty of Pedagogy
Gál Ferenc University
Szabadság str. 4.
5540 Szarvas, Hungary
nora.tatai@gmail.com

Hivatkozás: Tatai, N. (2022). A románc műfaj szerepe Rahmanyinov életművében. *Deliberationes*, 15(2), 232-244.

⁵⁵ Walsh, S.: „Sergei Rachmaninoff 1873-1943”. *Tempo 105* (1973. június): 12-21. 13.

⁵⁶ I.h.

⁵⁷ Cunningham, R.E. Jr.: *Sergei Rachmaninoff. A Bio-Bibliography*. (Westport CT: Greenwood Press, 2001) 37-40.

IRODALOMJEGYZÉK

- Apetyan, Z. A. (Ed.). (1978). *Szergej Rahmanyinov. Lityeraturnoje naszlegyije. I. kötet.* Vszeszozuznoje Izdatyelsztvo.
- Apetyan, Z. A. (Ed.). (1961). *Voszpominanyija o Rahmanyinove I. kötet.* Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo.
- Apetyan, Z. A. (Ed.).(1961). *Voszpominanyija o Rahmanyinove II. kötet.* Goszudarsztvennoje Muzikalnoje Izdatyelsztvo.
- Belaiev, V. &Pring, S. W. (1927). Sergei Rakhmaninov. *The Musical Quarterly*, 13(3), 359-376.
- Bertensson, S., & Leyda, J. (1956). *Sergei Rachmaninoff. A Lifetime in Music.* New York University Press.
- Cunningham, R. E. Jr. (2001). *Sergei Rachmaninoff. A Bio-Bibliography.* Greenwood Press.
- Groseva, A. J. (Ed.). (1960). *Fjodor Ivanovics Saljapin.* Iszkusztvo.
- Lvov, Ny. A., & Pracs, I. (1790). *Szobranynie narodnih russzkih peszen szvih goloszami.* Goszudarsztvennij Muzikalnij Izdatyelsztvo.
- Martyn, B. (1990). *Rachmaninoff: Composer, Pianist, Conductor.* Ashgate Publishing.
- Neff, L. (2001). Kerzina, Mariya Semyonovna. In Stanely Sadie (Ed.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians.* Second edition. 13.kötet. Macmillan Publisher Limited.
- Papp, M. (2006). Orosz népdal – dal – románc. *Magyar Zene* 44(1), 5-30.
- Roy, B. K. (1927). Rachmaninoff is Reminiscent. *The Musical Observer*, 26(5), 16.
- Swan, A., &Swan, K. (1944). Rachmaninoff: Personal Reminiscences – Part II. *The Musical Quarterly*, 30(2), 185.
- Sylvester, R. D. (2014). *Rachmaninoff's Complete Songs. A Companion with Texts and Translations.* Bloomington: Indiana University Press.
- Taruskin, R. (1992). Entoiling the Falconet?: Russian Musical Orientalism in Context. *Cambridge Opera Journal*, 4(3), 253-280.
- Walsh, S. (1973). Sergei Rachmaninoff 1873-1943. *Tempo* 105, 12-21.
- Weiler, S. (2015). From Russia with Love, Part 3., *Journal of Singing*, 71(3), 365-369.